

Hamiltonu 1960-1977 (fragmentarno);

2. 1. 6. naročila sem mikrofilme še nekaterih manjših osebnih fondov ustvarjalcev slovenskega porekla; vsi mikrofilmi so lahko že na razpolago v čitalnici ARS (priloge za ARS).

2. 2. Nadaljevanje urejanja in popisovanja arhivskega gradiva društev:

2. 2. 1. Zveza Slovenskih društev v Kanadi, t. j. meddruštveni odbor, ki je deloval med leti 1985-1991. Popis na 3 straneh zajema 38 ohranjenih dokumentov, skupaj 97 listov in 2 fotografiji.

Zveza je imela več akcij, med njimi tudi Odhór za pomoč Onkološkemu inštitutu v Ljubljani (Slovene Institut of Oncology Trust Fund - naprava za ultrazvočno diagnostiko), ki je deloval v letih 1985-1987. Ohranjeno gradivo obsega 99 dokumentov (193 listov, 7 časopisnih izrezkov in 4 fotografije). Popis na 4 straneh je priložen. Če bomo skompletirali še katero njenih akcij, bomo s popisom nadaljevali.

2. 2. 2. Radijski klub SLOVENSKI VEČER na valu CHWO 1250 AM je deloval od 1977 do 1993, ko je bil 13. avgusta izbrisan iz registra. Ohranjeno gradivo obsega 178 dokumentov (435 listov). Popis obsega 7 strani.

Fotokopije gradiva pod 2. 2. 1. in 2. 2. 2. sem s popisi že oddala v ARS.

2. 2. 3. Plesna skupina NAGELJ v Torontu izhaja iz Kulturno-prosvetnega društva BARAGA, ustanovljena že 1. 1958, v l. 1959 je to že Alojzijeve mladi dom in njegov folklorni kotiček, že istega leta pa si izbere tudi ime Folklorna skupina NAGELJ pri cerkvi sv. Marije Pomagaj. Gradivo šele poskušamo zhrati. Začasni popis je v rokopisu in obsega 13 strani.

2. 2. 4. Zapisniki V. P. Z. BLED, Odsck št. 12 - NOVO MESTO, St. Catherines, Ontario 1959-1995. Gradivo obsega 243 dokumentov (756 listov) na 11 straneh popisa. Gradivo za obdobje 1943 (ko je bil odsek ustanovljen pa do 1959 še poskušamo odkriti). Gradivo bom v ARS oddala naslednje leto, skupaj ostalim gradivom tega odseka.

2. 2. 5. Tudi na ambasadi Republike Slovenije v Ottawi sem bila lepo sprejeta. Pomagali so mi vzpostaviti stik z edinim slovenskim društvom v tej okolici (Slovensko društvo v Ottawi) in njegovim predsednikom g. Ivanom Bračkom. Dovolili so mi fotokopirati njihovo glasilo MED NAMI, ki je izhajalo od l. 1979 do 1983 četrtletno v tipkopisu. To društvo, ki bo imelo prihodnje leto 20. obletnico delovanja, ima presenetljivo dobro in kompletno ohranjeno arhivsko gradivo, ki se seli z vsakokratnim tajnikom društva. V prihodnjih letih bo potrebno tudi to gradivo popisati in si pridobiti fotokopije. Glasilo bom po obdelavi oddala v ARS.

3. Z namenom izobraževalne dejavnosti sem z organizacijsko pomočjo Vseslovenskega odbora v Torontu in Kanadsko-Slovenskega kongresa v Torontu priredila informacijski seminar o pomenu in vlogi ter o načinih zbiranja, hranjenja in popisovanja arhivskega gradiva društev slovenskih izseljencev in nji-

hovich zvez. Udeležilo se ga je 14 funkcionarjev društev in zvez (od tega 13 novih društev, s katerimi še nisem imela predhodnih stikov). Navzoči so izrazili željo po nadaljevanju s takimi skupinskimi izobraževalnimi večeri.

4. Ogedala sem si fragmentarno arhivsko gradivo pri šestih novih društvih, se dogovorila za zbiranje v tekočem letu in za popis v prihodnjem letu, ko bomo fond dopolnili.

Rezultati večletnega sistematičnega dela z arhivskim gradivom slovenskih izseljencev so sedaj že vidni. Želela bi s tem delom nadaljevati tudi v prihodnje, saj si homo tako tudi v Sloveniji z zbranim arhivskim gradivom in njegovo prezentacijo in obdelavo lahko ustvarili celostno podobo o življenju in delu naših izseljencev v tej oddaljeni prekomorski deželi.

Zahvaljujem se Ministrstvu za kulturo, Ministrstvu za znanost in tehnologijo, Pokrajinskemu arhivu v Kopru in Arhivu Republike Slovenije, ker so mi omogočil realizacijo tega delovnega obiska.

Milica Trebše-Štolfa

Uničevanje arhivskega gradiva. Anketa UNESCA in mednarodnega arhivskega sveta

V letu 1993 je UNESCO pričel s programom "Spomin človeštva", katerega namen je ohraniti ogroženo dokumentarno dediščino, omogočiti dostop do gradiva ter zagotoviti večjo razširjenost uporabe tega gradiva.

Naloga Mednarodnega arhivskega sveta v okviru tega programa je bila, da zbere osnovne podatke o arhivih kot ustanovah, ki hranijo kulturno dediščino, ter zbere odgovore na anketo, ki je imela namen predstaviti podatke o uničevanju ter nevarnostih, ki so jim bili ali so jim še vedno izpostavljeni arhivi v 20. stoletju.

Na anketo, ki jo je matična služba za arhivsko dejavnost Arhiva Republike Slovenije posredovala vsem slovenskim arhivom, je prejela odgovore le iz treh arhivov (Arhiv Republike Slovenije, Pokrajinski arhiv Koper in Zgodovinski arhiv Ljubljana, Pokrajinski arhiv Maribor pa je poslal obvestilo, da v njihovem arhivu ne razpolagajo s podatki, ki bi dokazovali ugotavljanje škode na arhivskem gradivu).

V Sloveniji se do sedaj še ni nihče ukvarjal s problematiko, ki bi obširneje prikazala uničevanje, poškodovanje ali odtujitev arhivskega gradiva, tako pri ustvarjaleh kot tudi v arhivih. Zato je bila anketa morda za nekatere arhive povsem nova delovna obveza.

Iz zbranih podatkov je razvidno, da arhivsko gradivo ni bilo v nobenem primeru poškodovano ali uni-

čeno zaradi požara oz. namernega požiga. Tudi potres ni bil vzrok za uničenje in poškodbe na gradivu. Pač pa je bilo gradivo poškodovano oz. uničeno zaradi poplave (Nova Gorica).

Med vzroke, ki so posredno ali neposredno vplivali na uničevanje in poškodbe gradiva, moramo na prvo mesto uvrstiti neprimerne prostore za hranjenje gradiva ter pomanjkanje strokovnega kadra, kar je imelo za posledico, da del pomembnega gradiva ni je bil prevzet v arhive in hil s tem obsojen na propad.

Vzroke za uničevanje gradiva gre iskati po letu 1945 tudi v napačnem gledanju nove revolucionarne oblasti, češ da je potrebno s preteklostjo povsem prekiniti, uničiti se morajo arhivi okupatorja in kolaboracije ter celoten sistem začeti znova.

Pomanjkanje surovin in težak gospodarski položaj nove države je med drugim zahteval, da je precejšen del arhivskega gradiva končal v papirnicah kot osnova za proizvodnjo papirja in s tem uresničitev petletnega gospodarskega plana. Posamezni deli fondov so se po zaslugi posameznikov rešili neposredno iz papirnic (npr. Zhornica za trgovino, obrt in industrijo).

Številne reorganizacije na področju uprave, sodstva in drugih služb so imele za posledico, da so arhivi morali prevzemati še zelo "mlado gradivo", ki je bilo v glavnem prevzeto neurejeno, nekompletno in brez pripomočkov za uporabo. Oh reorganizacijah je šlo v glavnem za preventivni prevzem, s ciljem, da se gradivo obvaruje pred uničenjem.

Arhivi za prevzem ogromnih količin gradiva niso imeli zadostnih prostorov ne usposobljenega strokovnega kadra, kar se predvsem kaže v neurejeni evidenci prevzetih fondov za to obdobje, saj je šlo nemalokrat za prevzem po ukazu višjih struktur. Arhivska služba ni sodelovala pri odbiranju in izločanju gradiva.

Pomanjkanje prostorov za arhivsko gradivo je imelo za posledico, da je hil del gradiva uradno prevzet v arhiv, vendar je fizično ostal pri ustvarjaleu, ki pa ni zagotovil ustreznih pogojev hranjenja in gradivo se je uničilo (npr. Železniško gradbeno podjetje številka 15).

Politične krize (Informhiro, tržaška kriza...) so pogojevale, da so pomembno arhivsko gradivo prepeljali iz Slovenije na druge, tajne lokacije, kar je imelo za posledico, da se del gradiva v Slovenijo ni več vrnil ali se je fragmentalno vrnil le v manjših delih (UDBA, vojaški arhivi, slovenske meje...). V tem primeru je šlo za uničenje politično zelo pomembnega gradiva za preučevanje narodne zgodovine.

Pisarniško poslovanje in evidence so hili ob nestrokovnem kadru v administraciji pomankljivo vodeni in zato se je na ta način veliko gradiva izgubilo in uničilo.

Na območju, ki je med vojnama spadalo pod italijansko oblast (Pokrajinski arhiv Koper in Pokrajinski arhiv Nova Gorica), je že v času vojne prišlo do uničevanja gradiva in njegove odtujitve s strani Italije. Predvsem je trpelo gradivo slovenskih društev, šol, gospodarskih organizacij, hranilnic in posojilnic, ma-

tične knjige, sodišča...

Kaj se je dogajalo z arhivskim gradivom na slovenskem ozemlju v času vojne, vemo o konkretnem uničevanju posameznih fondov zelo malo. Po ustnih virih se da sklepati, da so se posamezni fondi uničili in izgubili, ko so bili zaradi varnosti odpeljani iz prvotnih skladišč v neustrezne prostore (kraške jame), tu pa se je gradivo zaradi neustreznih pogojev uničevalo pa tudi izgubilo (npr. Kočevska Reka). Koliko gradiva je bilo uničenega na ta način, je nemogoče predvideti, ker za to ne obstaja nikakršna dokumentacija.

Gradivo se je v vojnem času uničevalo tudi zaradi neposrednih hojev (turjaški arhiv) ter požigov in ropov tako s strani okupatorja kot partizanske vojske (gradivo cerkvenih ustanov). Tudi tu je težko oceniti, koliko gradiva je bilo uničenega oz. odtujenega, ker ni ohranjenih podatkov.

*Rezultati ankete, ki so jih posredovali Arhiv Republike Slovenije, Pokrajinski arhiv Koper in Zgodovinski arhiv Ljubljana, nam pokažejo sledeče rezultate:

V Arhivu Republike Slovenije so bili uničeni ali poškodovani naslednji fond:

- Kraljevska banska uprava dravske banovine (1929-1941)
- I. občni oddelek - uničeno 25% gradiva (zaupni spisi 100%)
- II. upravni oddelek - uničeno 10% gradiva (spisi Pov. S.)
- II. kmetijski oddelek - uničeno 25% gradiva
- IV. prosvetni oddelek - uničeno 40% gradiva
- V. tehnični oddelek - uničeno 10% gradiva
- VI. oddelek za socialno politiko in ljudsko zdravje - uničeno 75% gradiva
- VII. finančni oddelek - uničeno 30% gradiva
- Oblastni ljudski odbor Ljubljana (1949-1951) - del leta 1951 odpeljan v papirnico
- Vlada Ljudske republike Slovenije - Republiška Kontrolna komisija (1946-1951, - uničeno leta 1951 (papirnica)
- Zadrufna zveza v Ljubljani (1899-1941) - leto 1948, uničeno gradivo zaradi neprimerne hranjenja
- Trhoveljska premogokopna družba (1873-1941) - leto 1952, v papirnico odpeljana dva kamiona arhivskega gradiva
- Lekarniška zbornica Ljubljana (1872-1946) - uničeno 30% gradiva
- Zdravniška zbornica Ljubljana - uničeno 90% gradiva
- Prosvetna zveza v Ljubljani (1911-1941) - uničeno 80% gradiva
- Zveza kulturnih društev Ljubljana - uničeno 100% gradiva
- Dravsko divizijsko sodišče (1929-1941) - uničeno 100% gradiva

Gradivo federalnih ministrstev v letih 1945-1951 je bilo delno uničeno ob političnih krizah - spor Jugoslavije s Sovjetsko zvezo leta 1948 in spor zaradi priključitve Trsta Italiji leta 1953, ker se je pričakoval

vojaški spopad. Del gradiva je bilo uničeno in poškodovano zaradi hranjenja v neprimernih prostorih. Na primerih ministrstev je zelo težko predvideti, kolikšen del gradiva je bil uničen, poškodovan ali odtujen, ker o tem ni podatkov.

Na področju Pokrajinskega arhiva Koper je bilo uničeno, poškodovano in odtujeno naslednje gradivo oz. deli fondov:

Občina Koper (1255-1846), gradivo odpeljali Italijani leta 1949, skupaj 99%.

Gradivo slovenskih društev (1918-1940), uničil fašistični režim, skupaj 98%.

Osnovne šole na Primorskem, več kot 50% gradiva uničenega med drugo svetovno vojno.

Gradivo gospodarskih organizacij, 60% gradiva odpeljali lastniki podjetij, pretežno Italijani, ob koncu druge svetovne vojne.

Matične knjige s protokoli, 30% gradiva odpeljali Italijani med drugo vojno.

Slovenske hranilnice in posojilnice (1918-1948), 25% gradiva uničil fašistični režim.

Občina Piran, del gradiva odpeljali Italijani po drugi svetovni vojni.

Sodno gradivo (1918-1940), del gradiva odpeljali Italijani med drugo svetovno vojno.

Na področju Zgodovinskega arhiva Ljubljana so bili delno uničeni ali poškodovani sledeči fondi oz. zbirke:

Zbirka načrtov, Okrožno gospodarsko sodišče v Ljubljani, Notariat Ljubljana, Mesto Ljubljana, Mesto Ljubljana (rokopisne knjige), Hranilnica kmečkih občin - Ljubljana, Zbornice in združenja v Ljubljani, Grad Fužine, Varia magistratica - vojaški urad, Prva državna gimnazija, Tobačna tovarna Ljubljana ter Rudnik živega srebra Idrija.

* Za posredovane rezultate ankete se zahvaljujem Maruši Zagradnik (Pokrajinski arhiv Koper) in Žarku Bizjaku (Zgodovinski arhiv Ljubljana). Podatke o poškodovanem, uničenem in odpeljanem gradivu v Arhivu Republike Slovenije je zbral avtor teksta v fondu ARS, šk. 1945-1950 in šk. 1950-1955. Nekatere dodatne podatke so mi posredovali strokovni delavci ARS (mag. Vladimir Kološa, Mojca Grabnar, Danijela Juričić-Čargo, Olga Pivk, mag. Saša Serše in Branko Radulovič), za kar se jim zahvaljujem.

Brane Kozina

Poročilo o udeležbi na okrogli mizi, na temo PERMANENT PAPER

Dne 2. decembra 1994 sem se s predstavniki restavratorsko-konservatorske delavnice Arhiva Republike Slovenije (Marjana Cjuha, Nataša Vindišar, Matjaž Casar) udeležila posvetovanja na temo problematike uporabe trajnejših vrst papirja in upo-

rabe različnih vrst konservatorskih postopkov na poškodovanem gradivu.

Posvetovanje je bilo organizirano v okviru mednarodnega sejma za restavriranje in konservacijo R.C.T. v Udinah od 1. do 5. 12. 1994 in je potekalo kot okrogla miza pod vodstvom prof. A. Zappala, ki vodi oddelek za konservacijo in restavriranje na univerzi v Udinah.

R.C.T. - Restauro conservazione tutela

Udine, Konferenčni center, 2. december 1994

Okrogla miza: Conservation of acid paper and the use of permanent paper: The actual situation

Organizator: član znanstveno-tehničnega komiteja prof. Antonio Zapalla

Aktivni udeleženci: predstavniki tehničnih komitejev posameznih dežel.

Cilji posvetovanja

Papir je in ostaja v bodoče zelo pomemben material še posebno novejše vrste papirja. Konservacija knjig om dokumentov v knjižnicah in arhivih po svetu, predvsem tistih iz 19. in 20. stoletja, ki kažejo znake zelo hitrega razpadanja, je postala v zadnjem obdobju zelo pomembna in zahteva hitro in učinkovito ukrepanje.

Tudi veliko število novejših dokumentov in gradiva na splošno, ki je staro od 50 do 150 let, kaže znake hitrega razpadanja, še posebej v primerjavi z gradivom iz obdobja srednjega veka; veliko število inkanabul iz 5. stoletja je popolnoma nepoškodovanih.

Z razvojem in raziskavami ter s pomočjo uporabe postopka "mass conservation", ki se danes kot konservatorski postopek že uspešno uporabljajo v knjižnicah po svetu, se trenutno rešuje na desetine milijonov knjig kot tudi na stotine kilometrov arhivskega gradiva, in je v današnjem času postal obveznost, ki se ga vsakdo loteva na svoj način, predvsem glede na razpoložljiva sredstva.

Podobna obveznost za bodočnost je zagotoviti, da bo papir prihodnosti oziroma bodočnosti uporaben v naslednjih stoletjih - tisočletjih, se pravi potrebno je zagotoviti njegovo čim daljše "življenje".

Ti dve dejavnosti predstavljata osnovo, ki jo je potrebno v bodoče predstavljati čim širše, v vedno bolj širokem krogu, od raziskovalcev do uporabnikov. Kajti tudi iz ekonomskega vidika je vedno bolj pomembna tako zaščita obstoječega kislega papirja v knjižnicah in arhivih po svetu kot normalna uporaba "trajnega papirja" pri izdelavi knjig in dokumentov, tako v bližnji kot daljnji bodočnosti.

Za reševanje obeh vrst problematike v praksi res še niso poznane optimalne rešitve, vendar obstajajo številne pobude in dejavnosti širom sveta, ki se jim lahko vsakdo pridruži glede na svoje znanje in možnosti.

Pobuda za povečanje dejavnosti na tem področju je bila dana leta 1991 tudi v okviru sekcije za "kulturo" pri Generalni direkciji Evropske skupnosti, v so-